

A húsvéti ünnepkör református hagyománya

Húsvéti szokások sokaságával találkozunk minden esztendőben ezen a sátoros ünnepen. Feltehetjük a kérdést, hogy valóban ünnep? Munkaszüneti nap, elkészítjük a hímes tojásokat, és locsolgatók sokaságával találkozunk. A szokás még megvan, mégis úgy érezzük, hiányzik belőle sok ember számára a lényeg, a húsvét igazi öröme, a feltámadásba, a halál utáni életbe vetett hit.

Ünnepeink közül a húsvét több évezredes múltra tekint vissza, gyökerei az ószövetségi páska ünnepben vannak. A húsvét volt az első keresztyén ünnep, elnevezése a magyar nyelvben a nagyböjt utáni húsevésre vonatkozik. A tartalma, hogy a keresztyén világ Krisztus feltámadására emlékezik, változatlan maradt, az időpontja azonban változó. Húsvét mozgó ünnep, a niceai zsinat (Kr. u. 325) határozta meg pontos időpontját: a tavaszi holdtölte után következő első vasárnap. Legkorábban március 22-én, legkésőbb április 25-én lehet húsvét. Így változik a böjti időszak kezdete is. Az ünnep előtti negyven nap a böjti időszak, Krisztus szenvedéseire való emlékezés kezdete.

Nagyböjt az óegyházban

Az advent a karácsonyra készíti fel lelkiükben az embert, a húsvétra pedig a nagyböjti időszak. A böjt bibliai eredetű, az ószövetségben és az újszövetségben is olvashatunk a böjtölés formáiról. Jézus is negyven napig böjtölt. A keresztyénséggel együtt jutott el hozzánk, a Kárpát-medencébe ez a szokás. Méltán kapta a nagyböjti elnevezést, mert ebben az időszakban Krisztus szenvedéseire emlékeztek elődeink.

A nagyböjt hamvazószerdától nagyszombatig tart. Hamvazószerdát korábban nevezték még böjtfogszerdának, szárazszerdának, aszalszerdának is. Az elnevezés onnan ered, hogy a templomban a mise után az elmúlt évi virágvasárnap szentelt barka hamuját a pap megszentelte és keresztet rajzolt a hívek homlokára. Hiedelem is kapcsolódott ehhez, aki hamvaszkodik nem fog fájni a feje.

A lutheránus egyház a mai napig őrzi a hat nagyböjti vasárnap óegyházi neveit: *Invocavit*, *Reminiscere*, *Oculi*, *Laetare*, *Iudica*, *Dominica palmarum*.

A nagyböjti időszak a korai egyházban kereszteleési előkészületnek számított. A katekumenusok (felnőtt megkeresztelkedők) oktatásra jártak, mert fontos volt, hogy vallást tegyenek a feltámadt, élő Jézus Krisztusba vetett hitükről. Az ember átéli megszületését, a halál is tényként van jelen életében. A feltámadás, az örök élet a hit útja. Így a húsvét reggelén megkereszteltek a húsvéti hit bizonyosága mellett tettek fogadalmat.

A református böjtről

A református ember megőrizte a böjti hagyományokat, de számára nem a külsőségek hangsúlyosak, hanem a belső, lelki felkészülés az ünnepekre. Természetes, hogy bizonyos tartózkodás van az evést és ivást illetően, de a lényeg az emlékezés a Megfeszített Úrra, az elmélyülés Krisztus követésében, a kereszt titokzatos világának a lélekben történő befogadása.

Nagypénteket református népiünk is megtartotta szigorú böjti napnak. A böjti napokon tartózkodtak a hústól, a zsiradékoktól. Nyers- és aszalt gyümölcsöt, rántott levest, savanyú levest, főtt tésztát, főzelékféléket, mákos gubát, lepénykenyeret fogyasztottak. Ez vidékenként más és más volt a Kárpát-medencében.

Az év folyamán a református ember életében is voltak kisebb böjtök: heti böjti napok, különösen a péntek, de meg kell említenünk a negyedévenkénti háromnapos böjtöt is. Utóbbit már Bod Péter is említi, de kántorböjtnek is nevezik. Fontosak a fogadalmi böjtök, református népiünk ma is gyakorolja ezt a formáját a lemondásnak, ahogy azt gyülekezeteink életéből is tudjuk. Református népiünk hagyományában máig él, hogy az úrvacsoravétel napján nem eszik semmit, míg meg nem úrvacsorázott a gyülekezet közösségében.

A böjti időszak játék-hagyományaiban nem számított a vallási különbség. Egy-egy falu fiataljai együtt vettek részt hagyományaik megtartásában.

Hagyományos szokások, játékok a nagybőjti időszakban

A **mancsozást** csoportosan játszották, lányok és legények együtt. A játék eszközei botok és golyók voltak, a magasba dobott golyót kellett az ütővel eltalálni. A legények gyönyörű, cifra, díszített, faragott mancszóbotokat készítettek. Turán kedvelt volt a **kutyasutu**. T alakú gerendából forgót készítettek, erre egy-egy legény ült, kettő forgatta, míg el nem szédültek.

A lányok rongy- vagy tehénszőr labdával labdáztak. A bőjti lányjátékoknak két jellegzetes változata volt: a **kanyargós vonulás** és a **karikázók**. A lánykörtáncokra nem vonatkozott a tánctilalom a bőjti időszakban. A karikázóknak számos változata fordult elő a Kárpát-medencében. Nyitra megyében a nagylányok együtt játszottak kisebb lányokkal. A játékot **ulicskázásnak**, **hajujvárazásnak** nevezték. Ezekben egykori avatóritusok továbbélését fedezhetjük fel. Ezeket a lánykörtánc énekeket Kodály Zoltán jegyezte le, az egyik így hangzott:

*Hajujvár, mit keres hajujvári bíró bálták!
Innét, onnét, amonnét, az új várnak mellőle
Lányodat kéretjük!
Melyiket?
Szebbiket, keskeny magasabbikat,
Keskeny magasabbikat.*

Kedvelt játék volt a **pilikézés**. Három guggoló lány körül énekelve, kanyargósan vonultak a lányok. Bőjti vásárnapokon szokás volt a lányoknak végigvonulni a falun. **Kapus játékot** játszottak, átbújtak a feltartott kezek alatt. A szülők, nagyszülők a ház előtti padon ülve nézték, hallgatták játékukat. A fiúk kísérték őket, amikor a játékot befejezték, hazakísérték a lányokat.

Egyek és környékén szokásban volt a **szederindázás**. Lányok és legények egymás kezét fogták, úgy vonultak végig a falun. Az első pár feltartott keze alatt vonult át az egész sor és közben énekeltek:

*Szederinda, levelinda
Bujj, bujj szitakéreg, rostakéreg,
Mindjárt hazaérek.*

Nagybőjti szokás volt a **sajbózás**. A játék német eredetű, a Scheibe-korong szóból ered. Legények készítettek fakarikákat, ezeket hosszú botra tűzték, megtüzesítették, elrepítették és közben kiáltották, hogy kinek küldik. Ez a szokás most kezd újraéledni szatmári falvakban. Szatmár megyében Kaplonyban élt egy egyházi változata is a szokásnak, sajbózáskor egyházi énekeket énekeltek és a szentek neveit kiáltották.

Virágvasárnap

Virágvasárnapkal kezdetét veszi a nagyhét. A 4. századtól szokásban van a keresztyén egyházban ez a bőjti időszakban is kifejezetten örömteli nap. Krisztus bevonulása Jeruzsálembe királyvoltának ünneplése, ahogy ezt virágvasárnapi református énekeink is kifejezik.

A római katolikus egyház ezen a napon barkaszentelést végez. A szentelményeknek különleges szerepük, bajelhárító, gyógyító hatásuk van a néphit szerint. Virágvasárnaphoz két jellegzetes lányszokás kapcsolódott: A kiszejárás és a villózás.

Kiszejárás / kiszehajtás / kiszijjárás: A lányok menyecskeruhába öltöztettek egy szalmabábut, és végigvitték a falun, aztán levetkőztették, a szalmabábut pedig vízbe dobták vagy elégették. A kiszijjáró csapat élén halad a kiszibabát vivő lány. A csapat körbejárva, énekelve kíséri a kiszibabát:

*Haj ki kishi, haj ki,
Jöjj be sódar Jancsi!
Megházasodott a garád,
Elvette a kapu fejfát!*

A kishi korpalsziból készült savanyú leves, amelyet böjten szoktak enni. A kiszijárás a böjti időnek a lassankénti elmúltát ünnepli. A disznósódat emlegeti az ének, amit a sok savanyú leves után ismét lehet majd fogyasztani.

Villózés: különböző nagyságú fagallyakat, ágacskákat felszalagoztak, feldíszítettek, a gallyakat vízbe tették, és mint a tavasz hírnökét köszöntötték. Áldó hatást tulajdonítottak neki. Előfordult, hogy festett tojásokkal díszítették. Ez a szokás ma is él református falvainkban, egészen húsvétig a lakásokban van a feldíszített zöld ág.

A kiszijárás és a villózás változatait Kodály Zoltán és Manga János gyűjtéseiből ismerjük.

Önvizsgálat húsvét előtt

A nagyhét református gyülekezeteinkben az úrvacsorához való előkészület, az önvizsgálat, a lelki megtisztulás ideje. Nemcsak környezetünket kell kitakarítanunk, hanem lelkiekben is készülnünk kell az ünnepre.

Nagypéntek reggel, hajnalban szokás volt kimenni a folyókhoz megmosakodni. A bűntől való megtisztulás jelképe ez. Feketeségünkben tisztít meg a víz. A középkori egyházban zsinati rendelet szabályozta a gyónások számát: húsvét előtt, egy évben egyszer mindenkinek el kellett menni gyónni. Kálvin kevésnek tartotta az évi egyszeri bűnbánati alkalmat, hangsúlyozta a lelki önvizsgálat, bűnbánat gyakori fontosságát, különösen úrvacsora vétele előtt.

Nagyheti gyász

Jézus Krisztus szenvedésének és halálának eseményei mindenkor nagy hatással voltak református népünk hitéletére. Olyan szokások alakultak ki, melyek nyomai sok gyülekezetben ma is fellelhetők, például a nagypénteki gyász szokása, a bűnbánat megnyilvánulásai.

Nagypénteken és nagyszombaton gyászoltak gyülekezeti tagjaink. Már a nagyhétre sok gyülekezetben fekete terítővel borították le az úrasztalát, esetleg a szószéket, Mózes-széket – megmaradt úrasztali terítők és takarók sokasága bizonyítéka ennek. Ez a szokás ma is él sok református gyülekezetünkben, határon innen és határon túl.

Nagypénteken és nagyszombaton református gyülekezeti tagjaink a gyász színét öltötték magukra. Legtöbb helyen ez a fekete volt, de az Ormányságban, ahol a gyász jele a fehér, ott fehér ruhát, kendőt vettek fel az asszonyok.

Nagypéntek jelképei

Kakas: Református templomaink tetején a kakas emlékeztet a Krisztust megtagadó Péter alakjára. A kakas az ébrenlét és a bűnbánat fontosságát tárja elénk. A hűség, bűnbánatra való felhívás, a hit-és erkölcsi éberség, igazhitűség szimbóluma.

Pelikán: A protestáns egyházművészetben az egyik legelterjedtebb jelkép. Héber neve „hányó”. A pelikánfiókák anyjuk begyének bőrzacskójából visszaöklendezett táplálékot esznek. A pelikán begyét pirosra is festik, mintha szíve vérével táplálná fiókáit. Jelképként Jézus Krisztus érettünk történet áldozatára utal.

Kereszt: A keresztyén vallás legfontosabb szimbóluma a kereszt. Krisztus halálára, a bűn fölötti győzelemre utal.

„Búrharang” és passió

A római katolikus templomokban nagypénteken és nagyszombaton nem szóltak a harangok, azt tartották, hogy a harangok Rómába mentek. Nálunk, reformátusoknál mindig harangoztak, és harangozunk ma is.

Bálint Sándor és Molnár Ambrus is írtak egy múltbéli esetről: A makói plébános 1727-ben megtiltotta a reformátusoknak a nagypénteki harangozást. Őseink válaszul kifundáltak egy ötletes megoldást. Iskolás gyerekeket küldtek fel a toronyba, és így énekléssel harangoztak. Ezt „búrharangnak” nevezték el.

A református kegyességnek évszázadok során része volt a passió előadása, és a lamentáció. Ezek anyagát az evangélisták szövegeiből és Jeremiás siralmaiból merítették. Erdély egyes vidékein még ma is megvan a lamentáció szokása. A passió felolvasása és megfelelő énekversekkel történő felosztása több református gyülekezetben ma is gyakorlatban van.

Húsvét öröme

A böjt, a nagypéntek gyásza után következik húsvét ünnepe. Nemcsak a tanítványok szíve telt meg egykor örvendzéssel, hanem a ma élő, hitét gyakorló keresztyén embernek is húsvéti boldogság tölti be a szívét. A református húsvét lényege a Feltámadott Krisztus megtapasztalása.

A középkorban szokás volt a húsvéti ígírdetésekből a hívek megnevetetése. Húsvéthétfőn régi hagyomány az Emmaus-járás, a rokonok, ismerősök, barátok meglátogatása. Sokfelé határjáráson, határkerüléson vesznek részt gyülekezeti tagjaink.

Húsvéti jelképek

Bárány: Isten Báránya – Agnus Dei. A szabadulásnak, Krisztus érettünk történt áldozatának jelképe. Krisztus, mint Isten Báránya, magára vette a világ bűneit.

Húsvéti tojás: Az élet és a termékenység jelképe.

Húsvéti nyúl: Termékenységnek és az éberségnek a szimbóluma.

Locsolás: A katekumenusok húsvéthajnali keresztelésének emléke. Általános szokássá lett, napjainkban azonban már ez is elhalványul. Vízbehányó hétfőn történt locsolkodásról tesznek bizonyosságot a köszöntő versek, az alábbi a zempléni egyházmegye egyik református gyülekezetéből való:

*Örüljünk, vigadjunk, kedves keresztyének,
Szívünkbe szálljon ma Istenhez az ének,
Meváltónk kősírnja üresen áll mára,
Hiába szegezték fel a keresztfára,
Hiába őrizték katonák a sírját,
Feltámadt s elhozta bús szívünk gyógyírját.
Kiomlott vérével megtisztított minket,
Lemosta lelkünkbe sötét bűneinket.
Kitépte rettentő halálunk fullánkját,
S meggyújtá hitünknek biztató, szent lángját.
Fényénél sírunknak mélyétől nem félünk,
Lelkileg Jézussal mindörökké élünk.
Jertek hát lányok, ragyogjon orcátok,
Illatos harmatot locsolok most rátok,
S nem kérek ma tőletek semmi mást,
Csak egy szál virágot, vagy egy piros tojást.
Boldog ünnepet kívánok e háznak,
Igaz szent békét az egész világnak. (Alsódobsza)*

Fontos, hogy mi is feltegyük a kérdést, hogy húsvéti örömünket jellemzi-e a hit, őseink szokásaihoz való ragaszkodás, a hagyományok gyakorlása? Tudunk-e örülni az életnek? Tudjunk erre igen-nel válaszolni és válaszungkat igazolják cselekedeteink.

Pocsainé dr.Eperjesi Eszter